

SZEMLE

**JAN HANSEN – JOCHEN HUNG – JAROSLAV IRA – JUDIT KLEMENT –
SYLVAIN LESAGE – JUAN LUIS SIMAL – ANDREW TOMPKINS (szerk.):
The European Experience – A Multi-Perspective History of Modern Europe,
1500–2000. OPEN BOOK PUBLISHERS, 2022.**

Fodor Richárd: Európai állampolgárok történelemtankönyve – *A Teaching European History in the 21st century projekt*

Európa-tankönyvet írt egy történész-kutatócsoport a kontinens utolsó 500 évének határokon átívelő múltjáról. Az átfogó munka egyben a tankönyvírás izgalmas, új irányát is mutatja: 1500-tól napjainkig *tematikus szerkesztésben* tekinti át Európa történelmét.

Az európai diskurzusokban a közös történelmi narratívák középiskolai bemutatása már az ezredforduló előtt is fontos célkitűzésként jelent meg. 1992-ben adták ki az *Histoire de l'Europe* című tankönyvet, amelyet 12 európai történész közösen jegyzett. A szerzők célja egy közös európai *szemléletet* érvényesítő kötet elkészítése volt. A kronologikus rendszerezésű könyv az uniós tagállami történelemtantervek Európa-képét vizsgáló Robert Strandling megítélésében elsősorban az európai kulturális sajátosságokra koncentrált (Strandling, 1995). Andreas Körber szerint viszont ez a történelemtankönyv didaktikai háttere miatt nem volt elég korszerű, s nem hasonlítható az újgenerációs német tankönyvekhez (Körber, 2009).

Az európai transznacionális történelem és az európai identitás kérdésköre hagyományosan jelen van a magyar történelemdidaktikai diskurzusban (F. Dárdai, 2006; Kovács, 2009; Molnár-Kovács, 2014). A nemzeti határokon túllépő történetírás a nacionalista historiográfia kritikájaként alakult ki. Egyik legfontosabb állítása, hogy a múlt eseményeit ritkán határozták meg a 19. században kialakult etnikai-nemzeti határok. A transznacionális történetírás, más néven az összefonódásra utaló *histoire croisée* a nemzeti területegységek helyett általában tematikus megközelítéseken alapul, amelyek a társadalomtudományokhoz köthetőek (Gyáni, 2018). A transznacionális megközelítés a történelem dekonstruálásával, egyfajta fizikai és metaforikus határátlépéssel elhagyja a nemzetállami kereteket, és akár nagyobb kronologikus egységeket is átfog (Clavin, 2005). Az elbeszélte történelem ezáltal nem egy-egy közösség és a hozzájuk képest „más” vagy „idegen” népek, kisebbségek,

jövevények történelmét mutatja be, hanem párhuzamos történelmek szintézisére törekszik.

A transznacionális történetírás európai dimenziója más kulturális identitás-építő kezdeményezésekben is teret nyert; a 2017-ben alapított Európai Történelem Háza kiállításain találkozhatunk ezzel a szervező elvvel.

A '90-es évek után egy újabb európai transznacionális történelemtankönyv-projekt zajlott le, 2019 és 2022 között, amely ismét innovatív megoldásokat hozott.

A *Teaching European History in the 21st century* (Teh21) Erasmus+ projekt szintén egy közös európai történeti narratíva kialakításának és megalapozásának céljával indult. Különlegességét az adja, hogy nem multilaterális állami együttműködések vagy diplomáciai kapcsolatok révén indult el, hanem egy önszerveződő szakmai közösség uniós pályázatának sikerével. Eredményként hét egyetem együttműködésével, az EuroClio és az Utrechti Egyetem koordinációjával akadémiai történészek egy közös európai történelmet bemutató tankönyvet írtak.

A projekt egyik partnere az Eötvös Loránd Tudományegyetem, így a tankönyv szerkesztői között magyar szakértőket is találunk. Klement Judit, a hat társszerkesztő egyike mellett összesen húsz magyar közreműködőt sorol fel a projekt magyar részről. A kötet a kora újkortól napjainkig, 1500-tól 2022-ig vizsgálja Európa történelmét tematikus megközelítésben. A *The European Experience – Multi-Perspective History of Modern Europe* című tankönyv ingyenesen hozzáférhető a projekt weboldalán (EuroClio, 2023).

identitás, társadalmak,
hatalom és állampolgárság,
tudás, gazdaság, különbségek,
kulturális találkozások

A kötet mélységelvű témái hét kategóriában (identitás, társadalmak, hatalom és állampolgárság, tudás, gazdaság, különbségek, kulturális találkozások) számtalan részterületet vizsgálnak.

A szerkesztők a transznacionális történetírás koncepciója alapján minden alfejezetet három részből építettek fel. Az alfejezetek egy kora újkori, egy újkori és egy jelenkori részből állnak, és három-három fős szerzőcsapatok írták őket. Egy-egy tematikus alfejezet tehát kilenc szerző szempontjából, három korszakban vizsgálja Európa történelmét egy-egy különleges fogalom köré szervezve.

Az európai nézőpontot sok szempontból definiálják a kötet szerzői. Felmerül a földrajzi elhatárolás kérdése, és megjelennek a társadalmi, politikai és gazdasági dimenziók is. Az Európa-kép egyik első megjelenését Johann Lauterbach latin költeményéhez kötik, melyben Európa személyesíti meg a

Habsburg Birodalmat.

További meghatározó művészeti alkotások között tartják számon Sebastian Münster munkáit, aki például „Mappa Europae” című festményén a kontinens egyes részeit egy királynő képét kirajzoló mozaikként ábrázolta.

Az újkori európai egység legfontosabb előzményeit a 18. századra teszik. Ennek létrejöttéhez hagyományosan a francia forradalom és Bonaparte Napóleon uralkodása, katonai és állami bürokráciája ad lendületet.

Külön figyelmet érdemel a tankönyv borítója, amelyen Wilhelm Gunkel „Fly Angel, Fly” című fotója szerepel egy női szoborról. A neoklasszikus márványszobor eredetije egy olasz művész, Pietro Tenerani *Magána*

hagyott Psyché című, egy 1846-os londoni kiállításra készült műve. Az ábrázolt jelenet Ámor és Psyché szerelmi történetéhez kapcsolódik, amelyben Ámor – Vénusz istennő fia – meglátogatta a gyönyörű hercegnőt, de azt parancsolta, hogy ne nézzen rá. Mikor Psyché ezt megszegte, Ámor rögtön eltűnt, a hercegnő pedig a keresésére indult, s hosszú utat bejárva végül rá is talált. Az eredeti – sértetlenül fennmaradt – pillangószárnyas női szoborról készültek másolatok is – a tankönyvszerzők pedig nyilvánvalóan szándékosan választották egy fejét vesztett példány fotóját, feltehetően az Európa alapjait adó antik kultúra – a könyvben is tematizált – viharos sorsára utalásul.

A tankönyv egy izgalmas fejezete a határok történelmet meghatározó fontos szerepéről szól. A szerzők itt bemutatják, hogy a kora középkorban nem létezett a mai értelemben vett határellenőrzés. Elkülönítenek természetes, fizikai és kulturális határvonalakat. Ezek ugyanakkor sok esetben egybeestek, mint a Dover-szoros, a Balti-tenger, a Rajna folyó, az Alpok vagy a Pireneusok esetében. Európa több ezer állama és kisebb fejedelemsége között viszonylag könnyű átjárást tett lehetővé az ellenőrzés hiánya. Az első következetes határellenőrzési szokásrend a kora újkori Franciaországban alakult ki.

A korszak Európájában kevésbé az egyértelmű földrajzi vonalak, sokkal inkább a joghatóság, az adószedés jogosultsága, a feudális kötelezettségek és a vallás jelölték ki a határokat egyes közösségek között. A szerzők szintén kiemelik, hogy a politikátörténetben jelentős nagy határváltozások, háborúk, örökösödések és cserék során más

gazdához kerülő területek helyi belső határai általában változatlanok maradtak.

A kartográfia, azaz a térképészet tudománya hosszú fejlődés során nyerte el modern formáját. Egészen a 18. századig kellett várni a precíz térképek elkészülésére – ennek katalizátorai egyébként többek között az adóztatás és a kereskedelem szükségletei voltak.

Európa térképén a hosszú 19. század forradalomban fogant eleje és világháborúba vezető vége között radikális változások jelentkeztek. A számtalan apró, közepes és nagyobb közép-európai állam egységesedő nemzetekké formálódott, melyek megszüntették a korábbi mikrohatárok hálózátát. A helyi identitások számára komoly kihívást jelentett az ipari forradalom és az

ebből következő népességrobbanás, infrastruktúra és közlekedési fejlődés, illetve általában a társadalom mobilizációja.

Egyúttal a kontinens határai közötti mozgás

könnyebbé, olcsóbbá és gyakoribbá vált. A technológia robbanásszerű fejlődésével rövidesen általánossá vált a vasút használata. Feltehetően a magyar szerzőktől származik a Habsburg Birodalom magyar lakosságának korabeli gondolkodását bemutató rész, amely megállapítja, hogy számtalan más néppel együtt a magyar lakosság az érvényesülés lehetőségét gyakran a *nyugatra vándorlással* kötötte össze. A változó célállomások között Bécs, a birodalmi főváros, német egyetemi városok és a francia főváros szerepelt leggyakrabban.

A határok és vámok kritikáját a 19. századból eredeztetik a szerzők. A szöveg szerint már az 1800-as évektől komoly elégedetlenség mutatkozott a gazdaság

a tankönyvszerzők
szándékosan választották egy
fejét vesztett példány fotóját

szakemberei felől az áruk és termékek mozgásának, a gazdaság fejlődésének korlátozása miatt. Válaszként különböző szövetségek és együttműködések jöttek létre, mint az 1834-es német államok között megalakult vámunió.

A 19. század végének gazdasági fellendülése a bevándorlás korlátozásának igényét is elhozta, és ez az első világháború idejére komoly határellenőrzési rendszerek bevezetéséhez vezetett.

A 20. század ezt követően három nagy európai határváltozást hozott Európa polgárai számára, melyek mind egy-egy háborút követtek.

A tankönyv részletezi Kelet-Európa birodalmainak szétesését, a kontinentális térkép újrajrjolását. Lengyelország, Csehország és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság államainak megalakulását, valamint Szilézia, Tesszaloniki és Trieszt státuszának változását. Ezzel szemben a Magyar Királyság területének változásait nem mutatja be, csupán egy térkép utal a Kárpát-medence etnikai viszonyaira.

A történelem szerzők szintén röviden vázolják a két világháború közötti változásokat és a potsdami konferencia eredményeit, kitérve az Európa szimbolikus kettészakadását jelképező berlini fal fizikai határvonalára.

A 20. századi európai határokat körüljáró alfejezet a hidegháború idején kezdődő, majd a szovjet összeomlással felgyorsuló integrációra fókuszál. Bemutatja az Európai Unió előzményeit és kialakulását. Taglalja a hét szakaszos bővítési folyamatot, mely során Európa államainak idén 80 éves társulása az Egyesült Királyságtól

Horvátorszáig 28 (majd 27) tagállam közösségévé vált.

Az 1985-ös, a belső határellenőrzés eltörlését elrendelő és a közös külső határvonalat kialakító Schengeni Egyezményről természetesen a tankönyv kiemelt fontosságú mérföldkőként beszél. Jelentős eredményként fogalmazódik meg, hogy a kontinens 400 millió polgára hosszú idő óta először (újra?) szabadon utazhat a schengeni zóna tagországai között. A szerzők kitérnek a 2015-ös bevándorlási hullámra és a 2020-as koronavírus-járványra reakcióként adott, a határokat „ideiglenesen”, lezáró intézkedésekre. Kétarcú jelenség, hogy a Schengeni Egyezmény egyesek számára átjárhatóbbá teszi a határokat, míg mások számára megnehezíti a bevándorlást és az utazást. „Európa erődje” a hajdani birodalmak gyarmatairól érkező polgárokat a fejezet értékelése szerint már közel sem kezeli a belső lakossággal egyenrangúként.

A közel 1000 oldalas tanulmánykötet elsősorban a történettudomány és a történelemdidaktika szakértőinek és kutatóinak szól, tankönyvként pedig főként egyetemi kurzusok irodalomlistáján szerepelhet. Ezzel

szemben magyar középiskolás diákok számára ebben a formájában csak különleges felkészültségű csoportokban, komoly tanári előkészítéssel és erős szintű nyelvtudással alkalmazható.

Felmerülhet a kérdés, hogy 2023-ban miért látja egy nemzetközi egyetemi kutatócsoport a megoldást új tankönyvek kiadásában. Az egyik válasz, hogy továbbra is tartja magát az elképzelés, miszerint még mindig ez az oktatási reformok legolcsóbb formája (Kaposi, 2015). Illetve lehetséges, hogy ez a

komoly tanári előkészítéssel
és erős szintű
nyelvtudással alkalmazható

hagyományos és online elemeket ötvöző hibrid forma a szerzők kompromisszuma az utóbbi években tapasztalt digitális trendek és a klasszikus taneszközök között.

A kötet mindezzel együtt fontos állomás lehet a köznevelésben használható közös európai történelemtankönyv felé vezető úton. A projekt koordinátorával készített interjú (Hung, 2021) tanúsága szerint a könyv első sorban angol nyelven tanuló elsőéves történelemszakkurzusoknak készült, de a koordinátor bízik benne, hogy a végzős középiskolások számára is alkalmazható, tanári támogatással. A projekt fontos eredménye továbbá a 21. századi didaktikai és technológiai követelményeknek megfelelően bővíthető és adaptálható digitális tananyag, amely már jelenleg is széles körű forrásbázist jelent, illetve sok és sokrétű feladatot tartalmaz az EuroClio *Historiana* elnevezésű virtuális tanulási környezetében.

Az utóbbi években számos európai kezdeményezés indult, amelyek kifejezetten egy-egy régió transznacionális történelmét mutatják be. Ilyenek pl.: a Balkán-félszigeten élő nemzetek konfliktusos együttélésével foglalkozó *ePACT: Education Partnership for Advocacy, Capacity-Building and Transformation* (Oktatási Partnerség az Érdekképviselet, Képességfejlesztés és Átalakulás Érdekében; Ivanova, 2020), a *Learning History that is not yet History* (Olyan történelem tanulása, amely még nem is történelem; Stoop, 2016) tankönyvkutatási és tananyagfejlesztő projektek, vagy épp az *Online Teaching in the Visegrad Region* (Online tanítás a Visegrád Régióban). Ebbe a sorba illeszkedik az itt bemutatott, Jan Hansen és munkatársai által szerkesztett új európai történelem-könyvet létrejönni segítő projekt.

HIVATKOZÁSOK

- Clavin, P. (2005): Defining Transnationalism. *Contemporary European History*. 14. 4. sz.
- Strandling, R. (1995): *The European Content of the School History Curriculum*. Council of Europe, Strasbourg.
- F. Dárdai Á. (2006). Külföldi és magyar tankönyvek Európa-képe. In: Uő.: *Történelmi megismerés, történelmi gondolkodás*. PTE Központi Könyvtár, Pécs. Letöltés: <https://lib.ptt.hu/sites/docs/polc/documents/F-Dardai-Agnes-Tortenelmi-megismeres-tortenelmi-gondolkodas-i-ii-ELTE-BTK-Pecs-2006/html/index.html> (2023. 05.04.).
- Gyáni G. (2018): *Nemzeti vagy transznacionális történelem*. Kalligram, Budapest.
- Molnár-Kovács Zs. (2014): Az „Európa-kép”-kutatás fókuszpontjai a magyar és nemzetközi tankönyvi szakirodalom tükrében. *Történelemtanítás Online*. 49 (Új folyam: 5.). 2–4. sz. Letöltés: https://www.folyoirat-tortenelemtanitas.hu/wp-content/uploads/2014/12/05_02_12_Molnar.pdf (2023. 05. 04.).
- Kaposi J. (2015): *Válogatott tanulmányok II*. Szaktudás, Budapest. Letöltés: <http://kaposijozsef.hu/wp-content/uploads/2016/01/valogatott-tanulmanyok-II.pdf> (2023. 05. 04.).
- Körber, A. (2009): The Franco-German history textbook from the perspective of specialist didactics. Letöltés: https://www.researchgate.net/profile/Andreas-Koerber-2/publication/263932914_The_Franco-German_history_textbook_from_the_perspective_of_specialist_didactics/links/575c758408aec91374abc6a3/The-Franco-German-history-textbook-from-the-perspective-of-specialist-didactics.pdf (2023. 05. 04.).
- Stoop, J. (2016): EuroClio, Education Partnership for Advocacy, Capacity-Building and Transformation. Letöltés: <https://euroclio.eu/projects/epact-education-partnership-advocacy-capacity-building-transformation> (2023. 05. 04.).

Ivanova, A. (2020): *Learning History that is not yet History II*. EuroClio. Letöltés: <https://euroclio.eu/projects/learning-history-which-is-not-yet-history-ii> (2023. 05. 04.).

Hansen, J. és mtsai. (2023): *Teaching European History in the 21st century*. Letöltés: <https://www.openbookpublishers.com/books/10.11647/obp.0323> (2023. 05. 04.).

Hung, J. (2021): *Towards a history education for the 21st Century: An interview with Dr. Jochen Hung*. EuroClio.

Kunkli Orsolya: Ritmikus tömegverekedés

*Medgyessy Ferenc Gimnázium, Művészeti Szakgimnázium és Technikum, Debrecen, 12. C osztály. Felkészítő: Börcsök Attila.
OKTV 2023 (vizuális kultúra) - 22. helyezett alkotás*